

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

ЛИСАК О.М.

кандидат юридичних наук, адвокат

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.45>

**АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ВІД РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

У статті здійснено всебічне дослідження адміністративної юстиції в Україні як провідного інституційного та процесуально-правового механізму реалізації конституційного права особи на судовий захист від рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Розкрито історичні умови формування системи адміністративних судів у контексті трансформації державної влади після проголошення незалежності України та переходу до моделі демократичної, соціальної і правової держави. Показано значення ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України як базового процесуального акта, що забезпечує функціонування адміністративних судів, гарантує доступ до правосуддя у сфері публічно-правових відносин і конкретизує конституційні гарантії права на судовий захист. Проаналізовано доктринальні підходи українських учених до визначення природи, призначення та місця адміністративної юстиції в системі судової влади, окреслено ключові напрями наукових дискусій щодо ефективності судового контролю за публічною адміністрацією. Окрему увагу приділено співвідношенню національної моделі адміністративного судочинства зі стандартами Ради Європи та практикою Європейського суду з прав людини, передусім у площині права на справедливий судовий розгляд, доступу до правосуддя та ефективних засобів юридичного захисту. Доведено, що, попри суттєвий прогрес, залишаються нерозв'язаними проблеми фрагментарності правового регулювання, неоднорідності судової практики, ускладненого виконання рішень адміністративних судів і обмеженої спроможності судової влади впливати на зміну адміністративної практики органів публічної влади. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення законодавства про адміністративне судочинство, посилення гарантій доступності правосуддя, забезпечення єдності судової практики та зміцнення ролі адміністративних судів як ефективного механізму контролю за публічною адміністрацією й реального утвердження принципу верховенства права в Україні.

Ключові слова: адміністративна юстиція, адміністративні суди, судовий захист, публічно-правові відносини, суб'єкти владних повноважень, верховенство права, Кодекс адміністративного судочинства України.

Lysak O.M. Administrative justice in Ukraine: guarantees of the implementation of the right to judicial protection against decisions, actions and inaction of public authorities

The article offers a comprehensive study of administrative justice in Ukraine as a key institutional and procedural mechanism for exercising the constitutional right of an individual to judicial protection against decisions, actions and omissions of public authorities. It outlines the historical prerequisites for the establishment of administrative

courts in the context of the transformation of state power following Ukraine's independence and the country's evolution towards a democratic, social and rule-of-law state. The adoption of the Code of Administrative Procedure of Ukraine is substantiated as a fundamental procedural basis for the functioning of the system of administrative courts, which ensures access to justice in the sphere of public law relations and specifies constitutional guarantees of the right to judicial protection. The article examines doctrinal approaches of Ukrainian scholars to defining the nature, purpose and place of administrative justice within the judicial system, and identifies the main directions of scholarly debate regarding the effectiveness of judicial protection against public authorities. Particular attention is given to the correlation between the national model of administrative proceedings and the standards of the Council of Europe and the case law of the European Court of Human Rights, especially in the context of the right to a fair trial, access to justice and effective legal remedies. It is demonstrated that, despite substantial progress, there remain problems of fragmented legal regulation, inconsistent case law, difficulties with the enforcement of administrative court decisions and the insufficient capacity of the judiciary to influence the administrative practice of public authorities. The article concludes that further improvement of legislation on administrative proceedings, strengthening guarantees of access to justice, ensuring the uniformity of judicial practice and enhancing the role of administrative courts as an effective tool for controlling public administration are essential for the genuine consolidation of the rule of law in Ukraine.

Key words: *administrative justice, administrative courts, judicial protection, public law relations, public authorities, rule of law, Code of Administrative Procedure of Ukraine.*

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності Україна стала на шлях глибоких політичних, економічних і правових реформ, однією з ключових складових яких було оновлення моделі організації державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Такий вектор розвитку засвідчив прагнення до побудови демократичної, соціальної та правової держави, що, у свою чергу, вимагало модернізації національного законодавства, переорієнтації його змісту на пріоритет прав і свобод людини та громадянина, а також створення дієвих механізмів їх судового захисту.

Правова держава передбачає існування чітких, внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів, які забезпечують однозначне визначення правового статусу особи і водночас містять процесуальні норми, спрямовані на регламентацію здійснення правосуддя. У цьому контексті в Україні було розпочато формування ефективного механізму захисту прав, свобод і законних інтересів особи саме у сфері публічно-правових відносин, де однією зі сторін виступає суб'єкт владних повноважень.

У науковій літературі неодноразово наголошувалося, що судовий захист є однією з найважливіших юридичних гарантій, закріплених у Конституції України, і посідає центральне місце у національному механізмі охорони прав людини [1, с. 42–44]. Проте фактична реалізація цього права значною мірою залежить від того, наскільки ефективно функціонує спеціально створений юридичний механізм, у межах якого забезпечується контроль за рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної влади.

Створення та належне функціонування такого механізму – як основної гарантії ефективного судового захисту в адміністративних судах – є невід'ємною складовою реалізації системи основоположних прав людини і громадянина. Саме через нього виявляється реальна спрямованість державної політики на забезпечення прав особи та формування умов їх захисту в тих правовідносинах, де контрагентом виступає суб'єкт, наділений владними управлінськими повноваженнями.

З огляду на це в Україні було створено систему адміністративної юстиції як інструмент удосконалення механізму реалізації конституційного права на судовий захист

і розширення практичних можливостей кожної особи оскаржити в суді будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, допущені у сфері публічно-правових відносин при здійсненні ними владних функцій на основі закону. Йдеться про організовану, структуровану систему адміністративних судів, яка справедливо розглядається як одна з найбільш ефективних гарантій реалізації конституційного права на судовий захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадянина у відносинах із публічною адміністрацією.

Важливість існування адміністративних судів як інструменту забезпечення верховенства права підкреслена й у практиці Європейського суду з прав людини. У рішенні у справі «Кресс проти Франції» від 7 червня 2001 р. ЄСПЛ наголосив, що факт створення та функціонування адміністративних судів є одним із значущих досягнень держав, побудованих на засадах верховенства права, оскільки такі суди отримали юрисдикцію з перегляду актів адміністративних органів не без тривалої історичної боротьби [2].

Отже, існування доступної та ефективної системи адміністративних судів є об'єктивною потребою кожної демократичної, правової держави. Саме така держава, виходячи з принципу верховенства права, має забезпечити реальну можливість практичної реалізації права на судовий захист, що передбачає не лише формальне проголошення відповідних гарантій, а й дійсну доступність правосуддя та відповідність судочинства високим стандартам справедливого розгляду справ.

Ключовим результатом проведення судово-правової реформи стало ухвалення 6 липня 2005 р. Верховною Радою України Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [3], який набрав чинності 1 вересня 2005 р. Саме з цієї дати можна вести мову про офіційне формування нормативно-правової основи функціонування системи адміністративних судів. Запровадження адміністративної юстиції відповідало міжнародно-правовим стандартам захисту прав людини і було спрямоване на реальне втілення принципу верховенства права при вирішенні публічно-правових спорів. Уперше на рівні закону було створено дієвий механізм, що забезпечує громадянину можливість судового захисту його прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин від порушень, допущених суб'єктами владних повноважень.

Конституційні гарантії права на судовий захист отримали подальший розвиток у положеннях КАС України, який чітко визначив предметну юрисдикцію та компетенцію адміністративних судів, порядок звернення до них, а також процедури розгляду й вирішення адміністративних справ [3]. На сучасному етапі адміністративне судочинство, засноване на врегульованій законом процедурі, виступає одним із ключових елементів механізму правової держави й гарантує ефективний захист прав, свобод і законних інтересів громадян у публічно-правовій сфері. Саме через адміністративні суди реалізується право на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Провідним процесуальним актом, що визначає порядок здійснення такого захисту, є КАС України.

Таким чином, значення адміністративних судів у системі правової держави як важливого процесуально-правового механізму полягає в тому, що, вирішуючи адміністративні справи в порядку, встановленому КАС України, вони забезпечують належний, ефективний захист прав, свобод і законних інтересів громадян від порушень з боку органів публічної влади. Такий підхід повністю узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою у Рішенні від 9 вересня 2010 р. № 19-рп/2010, де адміністративне судочинство визначено як спеціалізований різновид судової діяльності, що став конституційно та законодавчо закріпленим механізмом розширення можливостей особи щодо реалізації права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень [4].

Отже, наведений висновок Конституційного Суду України свідчить про якісні позитивні зміни на шляху становлення демократичної, правової держави та про посилення ефективності судового захисту прав, свобод і законних інтересів громадян адміністративними судами в публічно-правовій сфері.

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика становлення й розвитку адміністративної юстиції, а також гарантій судового захисту прав і свобод людини у сфері публічно-правових відносин посідає значне місце в українській юридичній науці. Різні аспекти цієї тематики досліджували В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, О.М. Миколенко, В.М. Бевзенко, В.Б. Городовенко, О.М. Пасенюк, М.І. Смокович, Н.Ю. Блажівська, В.М. Кравчук та інші вчені. Теоретичні підвалини концепцій правової держави, верховенства права та прав людини, закладені у працях П.М. Рабіновича, М.І. Козюбри, О.В. Скакун, Н.М. Оніщенко, В.Я. Тація, О.В. Петришина, стали важливим концептуальним підґрунтям для осмислення ролі адміністративних судів як механізму захисту особи від публічної влади.

У працях зазначених дослідників розглядаються інституційна модель адміністративної юстиції в Україні, місце адміністративних судів у системі судової влади, особливості їх юрисдикції, питання розмежування адміністративної, цивільної, господарської та інших видів судової юрисдикції, аналізуються особливості адміністративного позову, доказування в адміністративному процесі, інститут забезпечення позову, процедури перегляду судових рішень тощо [1]. Значну увагу також приділено проблемам контролю за діяльністю органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, забезпеченню їх підзвітності й відповідальності перед громадянами.

Разом із тим, попри помітні наукові здобутки, низка важливих аспектів досліджуваної проблематики й досі висвітлена недостатньо. По-перше, адміністративні суди не завжди розглядаються в науці як цілісний, багаторівневий механізм реалізації конституційного права на судовий захист. Переважна частина робіт присвячена аналізу окремих інституцій чи елементів – юрисдикційним питанням, доступу до правосуддя, окремим процесуальним строкам, специфіці певних інститутів адміністративного процесу. Натомість комплексна оцінка ефективності механізму судового захисту в адміністративних судах як гарантії прав людини залишається недостатньо розробленою.

По-друге, у вітчизняній доктрині наявні дослідження, присвячені імплементації стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ (зокрема праці С.В. Шевчука, М.І. Козюбри, П.М. Рабіновича), однак потенціал рішень Європейського суду з прав людини для переосмислення національних процесуальних гарантій адміністративного судочинства використано не повністю. Особливо це стосується рішень, де підкреслено особливу роль адміністративних судів у системі гарантій верховенства права, зокрема рішення у справі «Кресс проти Франції» [2].

По-третє, порівняно мало уваги приділяється комплексному аналізу прикладних критеріїв ефективності судового захисту в адміністративних судах: часу розгляду адміністративних справ, реальної доступності правосуддя для соціально вразливих категорій населення, практичних проблем виконання рішень адміністративних судів, впливу судових рішень на зміну адміністративної практики органів влади. Окремі аспекти цих питань розглядаються у працях Н.Ю. Блажівської, В.М. Кравчука, В.М. Бевзенка та інших представників адміністративної юстиції, однак узагальнюючих комплексних досліджень у цьому напрямі поки що бракує.

Нарешті, актуальними залишаються питання адаптації законодавчого регулювання адміністративного судочинства до умов постійних реформ, цифровізації публічного управління, зростання обсягу та складності публічно-правових спорів. Це вимагає інтеграції напрацювань адміністративно-правової доктрини з аналізом сучасної судової практики адміністративних судів та оцінки її відповідності європейським стандартам.

Таким чином, попри значний обсяг досліджень, все ще існує потреба в комплексному аналізі адміністративних судів як ключового елементу механізму судового захисту прав, свобод і законних інтересів у сфері публічно-правових відносин, із акцентом на їх ефективність, доступність та відповідність принципам правової держави. Заповненню цієї прогалини і присвячена дана стаття.

Метою наукової статті є розкриття адміністративної юстиції в Україні як гарантії реалізації права на судовий захист від рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних

повноважень, шляхом аналізу інституційних та процесуально-правових засад діяльності адміністративних судів, оцінки ефективності їх функціонування та відповідності європейським стандартам.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що формування в Україні системи адміністративної юстиції стало одним із ключових кроків на шляху становлення демократичної, соціальної та правової держави. Створення адміністративних судів, діяльність яких регламентується КАС України [3], забезпечило інституційне та процесуальне підґрунтя для реалізації конституційного права особи на судовий захист від рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, наблизивши національну модель судочинства до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ [2].

Адміністративні суди посідають центральне місце в механізмі гарантування верховенства права у публічно-правових відносинах, оскільки саме вони забезпечують незалежний, неупереджений і юридично обґрунтований контроль за діяльністю органів публічної влади, виступаючи своєрідним «фільтром» проти зловживань владними повноваженнями й свавілля адміністрації. Водночас наявність проблем, пов'язаних із нерівномірністю ефективності судового захисту, труднощами виконання судових рішень, неоднорідністю судової практики та фрагментарністю правового регулювання, свідчить про потребу подальшого вдосконалення як нормативної бази, так і правозастосовної діяльності.

Адміністративне судочинство має й надалі зміцнювати свій статус дієвого механізму контролю за публічною адміністрацією, ефективного засобу превенції та усунення порушень прав, свобод та інтересів громадян у публічно-правовій сфері. Особливої актуальності набуває завдання забезпечення єдності судової практики, підвищення доступності правосуддя, удосконалення процедур виконання рішень адміністративних судів, а також активнішого використання практики ЄСПЛ як орієнтира для тлумачення національного законодавства.

Саме подальший послідовний розвиток адміністративної юстиції, орієнтований на реальне, а не декларативне забезпечення судового захисту, є необхідною передумовою утвердження в Україні справжньої правової держави, у якій принцип верховенства права визначає зміст і спрямованість діяльності публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О. М. Нечитайла. Київ: ВАІТЕ, 2015. 288 с.
2. Європейський суд з прав людини. Рішення у справі «Кресс проти Франції» від 07.06.2001 р. URL: https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_b24
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. Ст. 1918.
4. Лєгеза Ю. Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 2. С. 25–30.
5. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 08 лютого 2018 р. у адміністративній справі № 810/162/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73098858>

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

